

Taisymo kainos kompensacija vartotojui Rekomendacijos

Projekto vadovės:

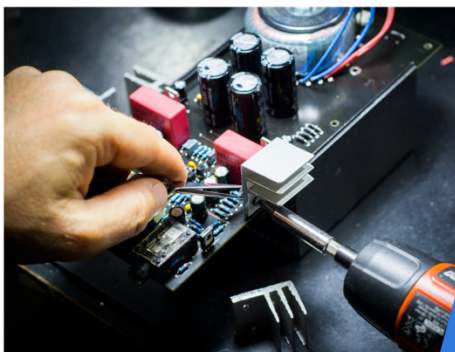
Gintarė Petrauskaitė, gintare.petrauskaite@kurklit.lt

Rūta Kukulskytė, ruta.kukulskyte@kurklit.lt

Projekto savininkė:

Asta Godienė, asta.godiene@tm.lt

2024-02-20

Turinys

Santrauka	2
Trumpiniai	4
Įžanga.....	5
1. Taisymo kainos kompensacija iš ES lėšų – Austrija.....	7
1.1. Austrijos taisymo kainos kompensacijos finansavimas.....	7
1.2. Austrijos taisymo kainos kompensacijos naudojimas.....	7
1.3. Austrijos taisymo kainos kompensacijos modelio privalumai ir trūkumai	8
2. Taisymo kainos kompensacija iš valstybinių lėšų – Tiuringija.....	8
2.1. Kaip veikia Tiuringijos taisymo kainos kompensacija?	9
2.1.1. Tiuringijos taisymo kainos kompensacijos pilotinio projekto finansavimas ir administravimas.....	9
2.1.2. Saksonija parengė taisymo kompensaciją remdamiesi Tiuringijos patirtimi	10
2.2. Tiuringijos taisymo kainos kompensacijos modelio privalumai ir trūkumai:	11
3. Taisymo kainos kompensacija iš didesnės gamintojo atsakomybės mokesčio – Prancūzija.....	11
3.1. Kaip veikia Prancūzijos taisymo kainos kompensacija?	12
3.2. Kaip Prancūzijoje nustatomas DGA mokestis iš kurio finansuojamas taisymas?.....	14
3.2.1. Didesnė gamintojų atsakomybė – tvariausias būdas finansuoti taisymo kainos kompensaciją	14
3.2.2. Kaip galėtų atrodyti transformuotas DGA mokestis pagal Prancūzijos pavyzdį?	15
Mokesčių naudojimas	15
Mokesčių dydžio reikšmė	16
Mokesčių ekomoduliacija	17
Mokesčių valdymas.....	17
3.3. Prancūzijos taisymo kainos kompensacijos rezultatai	17
3.4. Prancūzijos taisymo kainos kompensacijos modelio privalumai ir trūkumai.....	18
4. Išmoktos pamokos	18
5. Rekomendacijos taisymo kainos kompensacijos įvedimui ir taikymui Lietuvoje.....	19

Santrauka

Pasibaigus garantiniam laikotarpiui, **didžiausia kliūtis, atbaidanti vartotojus nuo galimybės taisyti yra taisymo paslaugų kaina**. Teisės taisyti direktyva įpareigo šalis nares įdiegti bent vieną finansinę ar kitokią priemonę taisymo skatinimui. Vienas konkrečių būdų kaip taisymą vartotojams padaryti ekonomiškai prieinamesnį, yra taisymo skatinimas kompensuojant dalį taisymo kainos.

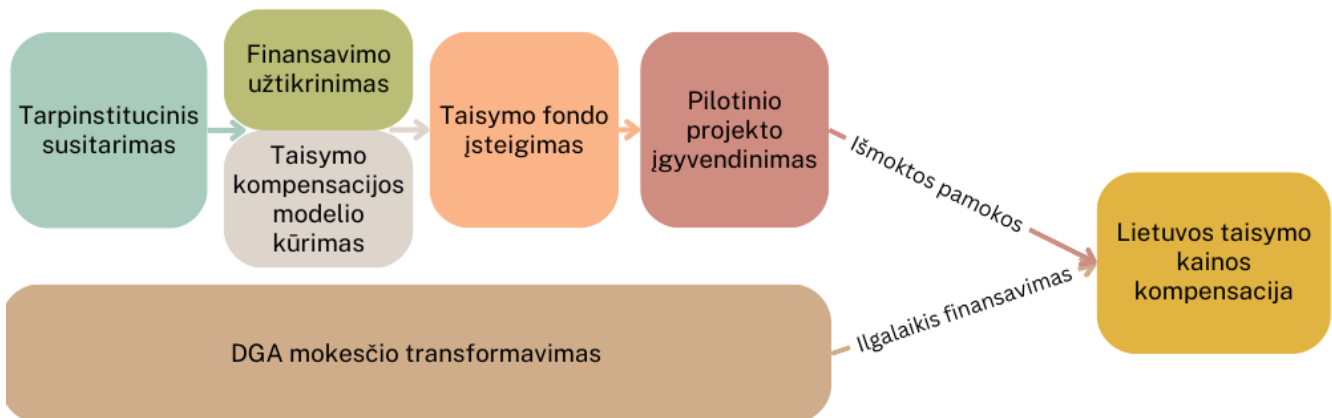
Šiame dokumente analizuojami trys sėkmingiausi taisymo kainos kompensavimo vartotojams modeliai ir galimybės juos pritaikyti Lietuvoje. Gerųjų praktikų santrauka pateikiama lentelėje nr. 1:

	Austrija	Tiuringija	Prancūzija
Pradžia	2022 m. balandis	2021 m. birželis	2022 m. gruodis
Taikoma gaminiams	Elektros ir elektroniniams įrenginiams (EEI)	EEI	EEI, tekstilei, avalynei
Kompensacijos dydis	50 proc. taisymo kainos, ne daugiau 200€ (30€ už diagnostiką)	50 proc. taisymo kainos, ne daugiau 100€ (mažiausia taisymo kaina 50€)	Priklausomai nuo prietaiso tipo, 7 - 60€
Limitas asmeniui	Nėra limito	100€ per metus	Nėra limito
Teisinė bazė	§ 24 Abs 1 Z 7 Umweltförderungsgesetz (UFG)	Sutartis su Tiuringijos vartotojų asociacija dėl dotacijų	Art. L541-10-4 Loi anti-gaspillage pour une économie circulaire
Laikotarpis	Kol yra lėšų (iki 31.03.2026)	Finansavimas baigėsi 2023 m. Naujas prasidės 2024 m.	Neterminuota
Finansavimo šaltinis	ES ekonomikos atkūrimo fondo „Next Generation EU“ lėšos	Tiuringijos aplinkos, energetikos ir gamtos apsaugos ministerijos biudžetas	Didesnė gamintojo atsakomybė (DGA)
Visas/metinis biudžetas	130€ mln. 4 metams (32,5€ mln./per metus)	2021 m. 500,000€; 2022 m. ir 2023 m. 875,000€	2022 m. 22€ mln., 2023 m. 41€ mln.
Biudžetas gyventojui metams	3,63€	2021 m. 0,23€; 2022 m. ir 2023 m. 0,41€	2022: 0,32 €; 2023: 0,61€
Administruojanti organizacija	Kommunalkredit Public Consulting (KPC)	Tiuringijos vartotojų asociacija	Ekologinės organizacijos Ecologic, ecosystem, Re_fashion
Paraiškos dėl kompensavimo teikimo procesas	1. Paraiška kuponui gauti 2. Kuponu pateikimas taisytojui 3. Visos sąskaitos apmokėjimas 4. Taisytojas pateikia dokumentus dėl kompensacijos vartotojui 5. Kompensacija pervedama į vartotojo sąskaitą.	1. Visos sąskaitos apmokėjimas 2. Dokumentų pateikimas kompensacijai gauti 3. Kompensacija pervedama į vartotojo sąskaitą	1. Taisymas atliekamas sertifikuotoje įmonėje 2. Vartotojas apmoka sąskaitą su nuolaida (kompensacija taikoma iškart) 3. Taisytojas pateikia dokumentus kompensacijai gauti 4. Kompensacija pervedama į taisytojo verslo sąskaitą
Kriterijai taisytojams	Filialas Austrijoje ir verslo licencija arba individualios veiklos pažymėjimas.	Jokių	„QualiRépair“ etiketė. Sertifikavimą sudaro septynių etapų kvalifikacijos procesas, kainuoja apie 200€.

Lentelė 1. Gerųjų taisymo kainos kompensavimo praktikų santrauka.

Rekomendacijos Lietuvai (Paveikslas 1): Tvariausias būdas finansuoti taisymo kompensacijas ilguoju laikotarpiu yra didesė gamintojų atsakomybė (DGA). Dėl iššūkių, susijusių su DGA mokesčių transformavimu, trumpuoju laikotarpiu siūloma taisymo kompensaciją finansuoti iš kitų šaltinių, lygiagrečiai plėtojant DGA. Esminės rekomendacijos:

1. **Pasiekti tarpinstitucinį susitarimą** tarp Teisingumo ministerijos (TM), Aplinkos ministerijos (AM), Ekonomikos ir inovacijų ministerijos (EIMIN) dėl taisymo kainos kompensacijos poreikio, formato bei finansavimo.
2. **Užtikrinti finansavimą taisymo kainos kompensacijai ir suformuoti taisymo kompensacijos modelį.**
3. **Įsteigti taisymo fondą ir užtikrinti jo administravimą.**
4. **Taisymo kainos kompensacijos taikymą pradėti nuo pilotinio projekto.**
5. Lygiagrečiai su taisymo kainos kompensacijos vystymu **transformuoti didesnę gamintojų atsakomybę (AM) taip, kad ji apimtų ne tik gaminių atliekų tvarkymą, bet ir atliekų prevenciją.**

Paveikslas 1. Rekomendacijos taisyto kainos kompensacijai Lietuvoje.

Trumpiniai

AM – Aplinkos ministerija

DGA – didesnė gamintojų/importuotojų atsakomybė

EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija

EEJ – Elektros ir elektroninė įranga

EIMIN – Ekonomikos ir inovacijų ministerija

EK – Europos komisija

EP – Europo parlamentas

ES – Europos Sąjunga

GIO – Gamintojų ir importuotojų organizacija(os)

LR – Lietuvos Respublika

PNP – paruošimas naudoti pakartotinai

SUMIN – Susisiekimo ministerija

ŽE – Žiedinė ekonomika

Įžanga

77 proc. Europos Sąjungos (ES) gyventojų verčiau taisyti sugedusius daiktus, nei juos keistų naujais¹, tačiau dažnai to padaryti tiesiog neįmanoma arba neapsimoka. ES atliekamas taisyimas dažnai nėra ekonomiškai pajėgus konkuruoti su masine gamyba iš trečiųjų šalių, kur gaminami prastos kokybės ir sunkiai pataisomi daiktai. Tai stipriai prisideda prie ES taisyimo rinkos traukimosi.

Manoma, kad 80 proc. gaminio poveikio aplinkai turi įtakos projektavimo etape gamintojų priimti sprendimai². Norint paskatinti vartotojus taisyti sugedusius daiktus, visų pirma daiktai turi būti gaminami taip, kad juos būtų įmanoma taisyti ir kad tai daryti būtų ekonomiškai naudinga. Šią problemą padės spręsti šiuo metu ruošiamas ES Tvarių gaminių ekologinio projektavimo reglamentas. Tačiau siekiant neutralumo klimatui ir žiedinės ekonomikos tikslų Europoje, paraleliai turi būti skatinami ir tvaresni vartotojų įpročiai, nes būtent vartotojas sprendžia, ar daiktas bus taisyamas ir naudojamas pakartotinai, ar bus keičiamas nauju.

Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkėje yra įvardintas siekis, kad iki 2050 m. Lietuvos ekonomika būtų žiedinė ir neutrali klimatui. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) duomenimis 2020 m. Lietuvos žiediškumo indeksas siekė 4,4 proc. – tris kartus mažiau už ES vidurkį.¹ **Pereinant prie žiedinės ekonomikos, svarbus vaidmuo tenka taisyimo ir atnaujinimo veikloms**, nes šios žiedinės strategijos prailgina gaminių gyvavimo ciklą, taip padėdamos taupyti išteklius. Taisyimas yra vienas iš aukščiausių atliekų prevencijos prioritetų, nes pakartotinis daikto naudojimas taupo resursus bei mažina atliekų kiekį.

Taisyimas yra ilguoju laikotarpiu ekonomiškai naudingas vartotojui. Pasaulio ekonomikos forumo duomenimis žiedinis elektronikos modelis galėtų sumažinti vartotojų išlaidas 7 proc. iki 2030 m. ir 14 proc. iki 2040 m.² Europos Parlamento tyrimai rodo, kad minimalus vos 1 proc. ekonominės veiklos pridėtinės vertės padidėjimas, susijęs su ilgesniu daiktų naudojimo laikotarpiu, galėtų turėti 7,9 mlrd. eurų per metus bendrą poveikį visai Europos ekonomikai³.

Nors vis labiau pripažįstama taisyimo svarba žiedinei ekonomikai ir išteklių taupymui, ES šalys narės vangiai ryžtasi naudoti biudžeto pinigus taisyimo veikloms skatinti. Biudžeto apribojimai dažnai įvardijami kaip pagrindinis argumentas atsisakant skatinti taisyimą ir atnaujinimą nacionaliniu mastu, todėl svarbu ieškoti kitų būdų taisyimo skatinimui. Tai pripažįsta ir Europos Parlamentas: pagal Direktyvą dėl bendrųjų taisyklių, skatinančių prekių taisyimą (plačiau žinomą kaip Teisės taisyti direktyvą) **kiekviena valstybė narė turės įdiegti bent vieną taisyimo skatinimo priemonę. Kaip pavyzdžiui, taisyimo kuponai ir fondai, informacinės kampanijos, taisyimo kursai ar parama bendruomeninio taisyimo erdvėms, arba pagal galiojančias apmokestinimo taisykles mažesnis PVM tarifas taisyimo paslaugoms.**⁴

Pasibaigus prekės garantiniam laikotarpiui, **didžiausia kliūtis, atbaidanti vartotojus nuo galimybės taisyti yra taisyimo paslaugų kaina**. Vienas konkrečių būdų kaip taisyimą vartotojams padaryti ekonomiškai prieinamesnį, yra taisyimo skatinimas kompensuojant dalį taisyimo kainos. Taisyimo kainos kompensacija (angl. *repair bonus*) – tai savivaldybių, regionų ar valstybių įdiegta finansinė skatinimo priemonė, kuria siekiama paskatinti gyventojus taisyti sugedusius ar daiktus, o ne juos išmesti ir pakeisti naujais.

Taisyimo kainos kompensacija šiuo metu gali pasinaudoti 6 ES šalių gyventojai: **Prancūzijos, Austrijos, Vokietijos (Tiuringija, Saksonija), Liuksemburgo, Nyderlandų (Amsterdamas) ir Švedijos**. Dar bent 9 ES šalys taiko lengvatinį PVM mokesčio tarifą taisyimo paslaugoms. Pirmoji taisyimo kainos kompensacija ES buvo įvesta 2017 m. Graco mieste (Austrija). Šią kompensaciją administravusios organizacijos „Graz repariert“ duomenimis, **net**

¹ Europos komisija ir EBPO, 2023. [Lithuania's High Impact Action: Roadmap for Lithuania's Industrial Transition to a Circular Economy, In-depth assessment.](#)

² Pasaulio ekonomikos forumas, 2019. [World Economic Forum - A New Circular Vision for Electronics.](#)

³ Europos Parlamento tyrimų tarnyba, 2018 [European Parliament - Circular Economy.](#)

⁴ Europos parlamentas, 2024. [Deal on strengthening consumers' right to repair.](#)

virtotojų, turinčių aukštą aplinkosauginį sąmoningumą, sprendimo taisyti priėmimą lemia ekonominiai sumetimai.⁵ Taisyto kainos kompensacija daugiausiai taikoma elektros ir elektroninės įrangos (toliau – EEI) taisyto, tačiau jau yra ir sėkmingai veikiančių tekstilės ir avalynės taisyto kainos kompensacijos pavyzdžių.

Visos nacionalinės, regioninės ir savivaldybių programos, pagal kurias teikiama finansinė parama taisyto, davė labai teigiamų rezultatų. Tai svarbios priemonės, padedančios didinti virtotojų informuotumą apie taisyto galimybes ir padedančios priimti sprendimą taisyti. Šalyse, kuriose įdiegta taisyto kompensacija, virtotojai į šią priemonę reaguoja labai teigiamai⁶.

Šiame dokumente **analizuojamos Austrijos, Tiuringijos (Vokietija) bei Prancūzijos gerosios taisyto kainos kompensavimo praktikos** bei pateikiamos rekomendacijos Lietuvos taisyto kainos kompensacijos modeliui.

⁵ Fachbach, I., Lechner, G., & Reimann, M., 2022. [Drivers of the consumers' intention to use repair services, repair networks and to self-repair](#). Journal of Cleaner Production, 346, 130969.

⁶ Katrin Meyer, Runder Tisch Reparatur, 2024. [A comprehensive overview of the current repair incentive systems: repair funds and vouchers](#).

1. Taisymo kainos kompensacija iš ES lėšų – Austrija

Nuo 2017 m. Austrija pradėjo pilotinį taisymo kainos kompensacijos projektą Grace. Jau nuo kitų metų Graco pavyzdžiu pasekė trys šalies regionai. Nuo 2020 m. taisymo kainos kompensacija įvesta ir Vienoje. 2022 m. balandžio mėnesį Austrija, **pirmoji ES, įdiegė nacionalinę taisymo kainos kompensaciją** EEĮ taisymui. Kompensacijos dėka Austrijos gyventojai susigražina pusę EEĮ taisymo išlaidų (daugiausia 200 eurų už taisymą) arba dalinai kompensuoja taisymo diagnostikos kainą (daugiausia 30 eurų už diagnostiką).

10 labiausiai taisomų prietaisų: išmanieji telefonai, indaplovės, skalbimo mašinos, kavos aparatai, nešiojamieji kompiuteriai, šaldytuvai, orkaitės, televizoriai, elektrinės viryklės, siurbliai.

1.1. Austrijos taisymo kainos kompensacijos finansavimas

Taisymo kainos kompensacija – tai Austrijos federalinės Klimato kaitos, aplinkos, energetikos, mobilumo, inovacijų ir technologijų ministerijos subsidija, skirta EEĮ taisymui. Ją administruoja Austrijos klimato apsaugos ministerijos atliekų prevencijos skyrius.

Ši subsidija yra pilnai finansuojama iš ES ekonomikos atkūrimo fondo „Next Generation EU“ 2022-2026 m. Bendras subsidijos biudžetas iki 2026 m. yra 130 mln. eurų, (3,63 eurų gyventojui per metus). Taisymo kainos kompensacija galima naudotis tol, kol yra biudžeto lėšų – finansavimo kampanija tęsis iki 2026 m. kovo 31 d. Siekdama gauti finansavimą iš ES atkūrimo fondo „Next Generation EU“, Austrijos vyriausybė parengė Nacionalinį atkūrimo ir atsparumo planą, kuriame nuspręsta sukurti taisymo kainos kompensacijos sistemą. Šia subsidija siekiama padidinti EEĮ taisymo darbų skaičių, sumažinti EEĮ atliekų susidarymą, pratęsti elektroninių prietaisų naudojimo etapą bei sustiprinti taisymo paslaugų sektorių.

1.2. Austrijos taisymo kainos kompensacijos naudojimas

Vartotojai gali pasinaudoti taisymo kainos kompensacija, atlikę taisymą pas autorizuotus šalies taisytojus, kurie priklauso „Repanet“ asociacijai. Jų šiuo metu Austrijoje yra apie 3500. Autorizaciją gali įgyti: taisytojai, gamintojai, mažmeninės prekybos įmonės ir socialinės įmonės. Autorizavimui gauti, įmonės pagrindinis adresas turi būti Austrijoje, turi būti pateikiamas galiojantis verslo liudijimas ar individualios veiklos pažymėjimas, veiklos licencijos, užtikrinančios aukštą paslaugų kokybę ir pan. Atitikus reikalavimus, įmonė pasirašo sutartį ir tampa taisymo kompensacijos įmone partnere. Prieš įvedant taisymo kainos kompensaciją, įmonėms partnerėms vykdyti mokymai, supažindinantys su kompensacijos sistema.

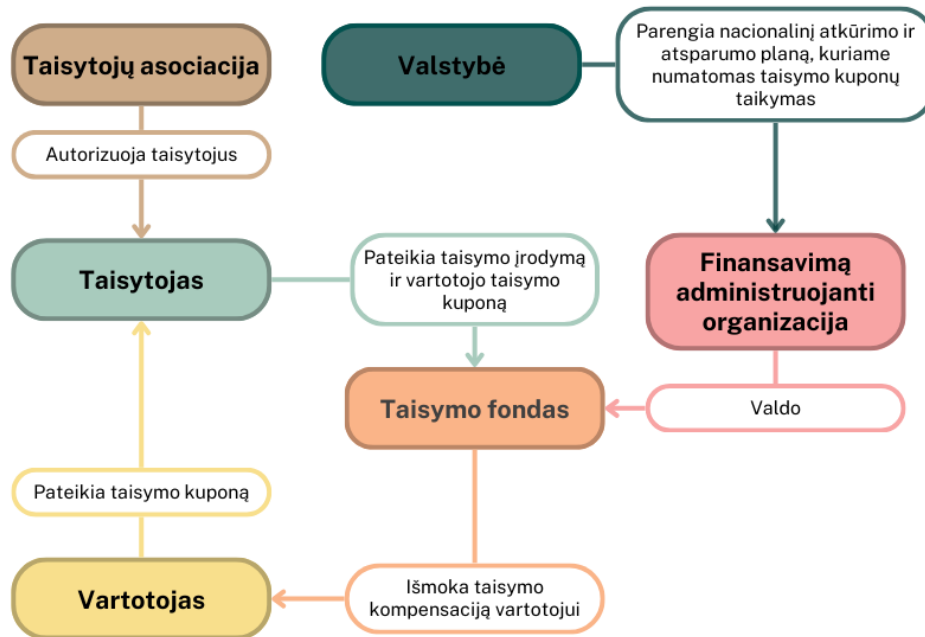
Paveikslas 2. Autorizuotos taisytojų įmonės Austrijoje ženklas

Nuo taisymo kainos kompensacijos įvedimo 2022 m., taikyti du skirtingi kompensavimo modeliai. Iš pradžių kompensaciją už taisymą gaudavo taisytojas, tačiau, kai 70 taisymo įmonių buvo apkaltintos sukčiavimu⁷, nuspręsta kompensaciją gražinti vartotojui.

Nuo 2023 m. rugsėjo, vartotojas, norėdamas pasinaudoti kompensacija, pirmiausia turi užpildyti internetinę formą svetainėje www.reparaturbonus.at, kurioje turi pateikti asmeninę informaciją. Tuomet vartotojas gali parsisiųsti taisymo kuponą, jį atsispausdinti arba išsaugoti skaitmeniniu formatu bei vienoje iš taisymo įmonių-partnerių juo pasinaudoti per 3 savaites. Atlikus taisymą, vartotojas sumoka visą taisymo kainą, o po to iš kompensacijos administravimo organizacijos (ribotos atsakomybės bendrovė „Kommunalkredit Public Consulting Austria“), gauna kompensaciją. Taisymo įmonės vaidmuo – atsakyti už visą kompensacijos paraiškos teikimo procesą. Ji, pareiškėju vardu, perduoda taisymo kuponą finansavimo administravimo organizacijai, kuri po taisymo perveda kompensaciją į taisymo kupone nurodytą kliento banko sąskaitą (Paveikslas 3).

⁷ Įmonės pateikdavo suklastotus dokumentus ir reikalavė kompensacijos už taisymus, kurie nebuvo atlikti.

Nuo taisymo kainos kompensacijos įvedimo Austrijoje stebimas ypač didelis vartotojų susidomėjimas ir paklausa. Per pirmus pusantų metų nuo taisymo kompensacijos įvedimo buvo panaudota apie 700 000 taisymo kuponų.

Paveikslas 3. Austrijos nacionalinės taisymo kompensacijos modelis.

1.3. Austrijos taisymo kainos kompensacijos modelio privalumai ir trūkumai

- Biurokratinė našta yra padalinama vartotojui ir taisytojui – vartotojas atsakingas už vardinio kupono įsigijimą, tačiau taisytojui tenka atsakomybė už kompensacijos paraišką pateikimą. Biurokratinę naštą svarbu sumažinti taisytojui, nes Lietuvoje taisytojai dirba smulkiuose arba labai smulkiuose įmonėse.
- Kompensacijos sistemoje dalyvaujantys taisytojai yra autorizuoti ir priklauso taisytojų asociacijai. Lietuvoje tokios veikiančios asociacijos nėra, todėl asociacijos steigimas ir autorizavimo procesas galimai užtruktų bei kainuotų papildomas lėšas. Pats autorizavimo procesas gali atbaidyti taisytojus.
- Kompensacija išmokama tiesiai vartotojui – saugesnė finansavimo sistema, kaip rodo Austrijos patirtis.
- Kompensacija finansuojama projektinėmis lėšomis, todėl kitam biudžetiniam periodui reikia užtikrinti finansavimo tęstinumą.
- Kompensacija gyventojai gali naudotis neribotą taisymų kiekį, o finansavimui skirta 3,63 eurų gyventojui per metus. Todėl tokio modelio taikymui Lietuvoje reikėtų apie 10 mln. per metus.

2. Taisymo kainos kompensacija iš valstybinių lėšų – Tiuringija

Kiekvienam Vokietijos gyventojui kasmet tenka po 20 kg elektronikos atliekų. 22 proc. sugedusių elektronikos prietaisų yra taisomi.⁸ 74 proc. Vokietijos gyventojų teigia, kad taisymo nesirenka dėl per didelių taisymo kaštų.

⁸ Verbraucherzentrale Thüringen, 2021. [Sachbericht reparaturbonus Thüringen, Pilotphase 2021.](#)

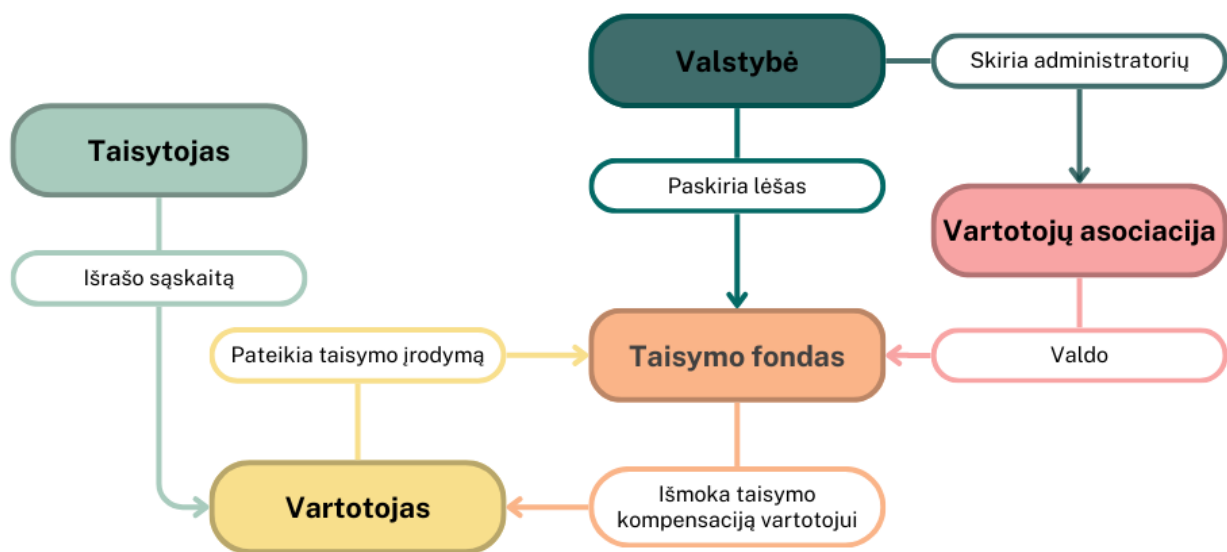
Regioninė, Tiuringijos EEĮ taisymo kainos kompensacija yra finansuojama iš valstybinio biudžeto. Tiuringijos Klimato ministerija taisymo kompensacijoms paskyrė 2021 m. 500 000 eurų, 2022 m. ir 2023 m. po 875 000 eurų. 2024 m. numatyta kompensaciją taikyti ir toliau. Taisymo kainos kompensacija buvo inicijuota pasirašius sutartį tarp Tiuringijos Klimato ministerijos bei Tiuringijos vartotojų organizacijos, kuri yra atsakinga už taisymo kainos priemonės administravimą. Per visus tris metus regione buvo patvirtinta daugiau nei 30 000 paraiškų taisymo kompensacijai gauti. Per pirmus du kompensacijos veikimo metus subsidijuotų atliktų taisymų vertė buvo apie 3 mln. eurų.

Paveikslas 4. Tiuringijos taisymo kompensacijos logotipas (trečiasis finansavimo laikotarpis)

2.1. Kaip veikia Tiuringijos taisymo kainos kompensacija?

Tiuringijos EEĮ taisymo kainos kompensacija gyventojui **kompensuoja pusę taisymo kainos, daugiausia 100 eurų per metus**. Atlikus taisymą, vartotojas sumoka visą taisymo sumą ir tada kreipiasi dėl taisymo kainos kompensacijos. Tiuringijos vartotojų asociacijos svetainėje (www.reparaturbonus-thueringen.de) užpildžius anketą, vartotojas įkelia sąskaitą-faktūrą ir mokėjimo įrodymą. Kompensacija yra pervedama vartotojui į nurodytą banko sąskaitą. Tiuringijoje taisymo kainos kompensaciją gyventojai gali gauti taisymą atlikę pas bet kurį profesionalų regiono taisytoją ar bet kurioje taisymo kavinėje (angl. *Repair Café*). Taisymą atliekant taisymo kavinėje, taikomas mažesnis, 25 eurų minimalios taisymo kainos slenkstis. Norėdamas gauti kompensaciją, vartotojas pateikia taisymo kvitą, sąskaitą faktūrą bei mokėjimo už atsarginę dalį įrodymą (Paveikslas 5).

Paveikslas 5. Tiuringijos taisymo kompensacijos modelis. Parengta autorių.

Nuo pat pradžių Tiuringijos EEĮ taisymo kainos kompensacija sulaukė gerų taisytojų ir vartotojų atsiliepimų bei daug spaudos dėmesio. Nuo kompensacijos įvedimo 40 proc. daugiau vartotojų buvo motyvuoti taisyti elektronikos prietaisus⁹. Stebima tendencija, kad kompensacija daugiausiai naudojasi mažesnes pajamas gaunantys namų ūkiai.

2.1.1. Tiuringijos taisymo kainos kompensacijos pilotinio projekto finansavimas ir administravimas

Tiuringijos regione gyvena apie 2.1 mln gyventojų. Pilotinis projektas „Tiuringijos taisymo kompensacija“ turėjo būti vykdomas pusantrų metų – nuo 2021 m. birželio iki 2022 m. pabaigos. **Taisymui finansuoti buvo skirtas 150 000 eurų biudžetas**, kuris buvo paskirstytas 2021 m. (60 000 eurų) ir 2022 m. (90 000 eurų). Dar 86 000 eurų buvo skirta

⁹ Janett Rieck, Consumer Organisation of the German State of Thüringen, 2023. [Financial incentives for repair: from national success stories to a European framework.](#)

Tiuringijos vartotojų asociacijos vykdomam projekto valdymui. Šią sumą sudarė abiejų metų personalo išlaidos (65 435 eurų) ir materialinės išlaidos, kurių bendra suma siekė 20 565 eurus. Personalo išlaidos buvo paskirstytos taip: projekto valdymas (8 val./sav.) ir administravimas (16 val./sav.). Didžiausia materialinių išlaidų dalis, t. y. **13 000 eurų, buvo skirta internetinės paraiškų teikimo sistemos kūrimui. Iš viso prieš pradėdant pilotinį projektą, numatyta finansavimo suma buvo 236 000 eurų**¹⁰.

Tačiau, taisymo kainos kompensacija sulaukė netikėtai didelės paklausos – jau per pirmas tris savaites buvo sulaukta 1000 paraiškų kompensacijai gauti. **Dėl neplanuoto didžiulio susidomėjimo, visas pilotinio projekto biudžetas** buvo perkeltas į 2021 metus ir **padidintas iki 500 000 eurų** (Lentelė 2), o laikotarpis kompensacijos paraiškoms teikti buvo sutrumpintas iki 2021 spalio mėnesio. Jau po pirmo pilotinio projekto mėnesio, personalo planavimas buvo pakoreguotas taip: projekto valdymas (20 val./sav.) ir administravimas (24 val./sav.)¹¹.

Per pirmąjį pilotinio projekto pusmetį buvo išmokėtos 6438 kompensacijos už 483 558,36 eurus (vidutiniškai 75 eurai už taisymą). Per pirmąjį pusmetį taisymo kainos kompensacija subsidijavo taisymo paslaugas už daugiau nei milijoną eurų¹².

Etapas	Trukmė	Finansavimas taisymo kompensacijoms	Administravimo krūvis ir finansavimas	Kitos materialinės išlaidos
Pilotinio projekto planas	1.5 metų	150 000 eurų	65 435 eurų: projekto valdymas (8 val./sav.) administravimas (16 val./sav.).	20 565 eurų
Faktinis pilotinio projekto įgyvendinimas	0.5 metų	500 000 eurų	65 435 eurų projekto valdymas (20 val./sav.) ir administravimas (24 val./sav.)	20 565 eurų

Lentelė 2. Tiuringijos taisymo kompensacijos pilotinio projekto finansavimas ir administravimas. Duomenų šaltinis: Verbraucherzentrale Thüringen¹³

2.1.2. Saksonija parengė taisymo kompensaciją remdamiesi Tiuringijos patirtimi

Tiuringijos taisymo kainos kompensacijos modelis sulaukė didelio susidomėjimo iš visos Vokietijos. Tiuringijos pavyzdžiu pasekė Saksonijos federalinė žemė. Vienas Saksonijos didmiesčių, Leipcigas, taisymo kainos kompensacijos įvedimą pradėjo 2022 m. nuo keturis mėnesius trukusio pilotinio projekto rytinėje miesto dalyje su 10 000 eurų biudžetu. Projektą įgyvendino Saksonijos energetikos, klimato apsaugos, aplinkos ir žemės ūkio ministerija kartu su Leipcigo miesto atliekų tvarkymo įmone.¹⁴ Nuo 2023 m. lapkričio mėn. taisymo kainos kompensacija galioja jau visoje Saksonijos federalinėje žemėje.

Paveikslas 6. Saksonijos taisymo kompensacijos logotipas

¹⁰ Verbraucherzentrale Thüringen, 2021. [Sachbericht reparaturbonus Thüringen, Pilotphase 2021.](#)

¹¹ Ten pat.

¹² Ten pat.

¹³ Ten pat.

¹⁴ Stadt Leipzig, 2022. [Stadtreinigung startet Projekt Reparaturbonus.](#)

2.2. Tiuringijos taisymo kainos kompensacijos modelio privalumai ir trūkumai:

- Taisytojams nėra papildomos biurokratinės naštos – vartotojas yra atsakingas už kreipimąsi dėl kompensacijos. Lietuvoje toks modelis būtų naudingas, nes taisytojai dirba smulkiuose ir labai smulkiuose įmonėse.
- Taisymo kompensacija gaunama atlikus taisymą pas bet kurį profesionalų regiono taisytoją – taisytojai neapkraunami autorizavimo procedūra, o nesant taisytojų skirstymui į autorizuotus ir ne, vartotojui paprasčiau naudotis taisymo kompensacijos sistema.
- Taisymo kompensacija yra ribojama iki 100 eurų gyventojui per metus. Formuojant Lietuvos taisymo kompensacijos modelį ir finansavimą, ribojama kompensacija gyventojui suteikia finansavimo biudžetui aiškius rėmus.
- Taisymo kainos kompensaciją pradėta taikyti vienoje federalinėje žemėje (Lietuvoje tai atitiktų apskritį), vėliau modelis pritaikytas ir kitose šalies vietose. Lietuvoje taisymo kompensacijos taikymą taip pat būtų galima pradėti nuo mažesnės apimties pilotinio projekto.
- Kompensacija paskatino Tiuringijos taisymo sektorių – taip kuriama regioninė vertė.

3. Taisymo kainos kompensacija iš didesnės gamintojo atsakomybės mokesčio – Prancūzija

Nuo 2022 m. gruodžio mėn. Prancūzijos vartotojai gali pasinaudoti taisymo kainos kompensacija, finansuojama iš didesnės gamintojų atsakomybės (toliau – DGA) mokesčių (Lentelė 3). Pradinėje taisymo kainos kompensacijos veikimo stadijoje Prancūzijos vartotojai galėjo sumažinti elektros ir elektroninių prietaisų taisymo kainą, o 2023 m. lapkričio mėn. sistema buvo išplėsta ir aprangos bei avalynės taisymui kompensuoti. 2024-aisiais taisymo kainos kompensacijos taikymo sritis bus plečiama pridodant baldų, laisvalaikio ir sporto prekių, sodo įrangos bei dviračių taisymo kompensacijas.

Kas yra didesnė gamintojų atsakomybė (DGA) ir kaip ji veikia?

Didesnė gamintojo atsakomybė yra vienas iš būdų įgyvendinti ES principą „teršėjas moka“, pagal kurį atliekų prevencijos, tvarkymo ir taršos ištaisymo išlaidas, turi apmokėti pirminis atliekų darytojas, (DGA atveju – gamintojas ir (ar) importuotojas). Taikant DGA finansines sistemas, produktų gamintojai ar importuotojai (toliau – gamintojai) moka mokestį, kuris nustatomas pagal į rinką pateikiamų gaminių kiekį.

Iš pradžių DGA politikos priemonė buvo sumanyta tam, kad atsakomybė už gaminį per visą jo gyvavimo ciklą, nuo jo sukūrimo iki gyvavimo ciklo pabaigos (atliekų tvarkymo), tektų gamintojui¹⁵. Pagrindinės gaminių gyvavimo trukmės prailginimo strategijos yra taisymas ir atnaujinimas, taigi patobulinus DGA schemą galima kompensuoti vartotojams dalį gaminių taisymo kainos būtent iš gamintojų taršos mokesčių.

Pasitelkiant DGA Lietuvoje būtų galima kompensuoti vartotojams elektros ir elektroninės įrangos taisymo kainą, kadangi kitoms plataus vartojimo prekėms DGA šiuo metu nėra taikoma¹⁶. Kadangi jau yra planuojama įvesti DGA drabužių ir baldų sektoriams Lietuvoje, ateityje būtų galima taisymą kompensuoti iš gamintojo atsakomybės mokesčių ir šioms gaminių kategorijoms.

Lentelė 3. Kas yra didesnė gamintojų atsakomybė ir kaip ji veikia?

¹⁵ Thomas Lindhquist, cit iš Packagingeurope, 2023. [A conversation with the inventor of extended producer responsibility](#).

¹⁶ Gamintojo atsakomybės principas Lietuvoje taikomas tvarkant: pakuotes; EEĮ apmokestinamuosius gaminius (padangos; baterijos; akumulatoriai; vidaus degimo variklių degalų, tepalų ir įsiurbiamo oro filtrai, jų dalys ir komponentai; autotransporto priemonių amortizatoriai); baterijas ir akumulatorius, transporto priemones; alyvą.

3.1. Kaip veikia Prancūzijos taisymo kainos kompensacija?

Taisymo kainos kompensacija Prancūzijoje yra finansuojama iš taisymo fondų¹⁷, kurie yra **pilnai finansuojami iš DGA ekologinių mokesčių**¹⁸. Taisymo fondai yra valdomi atitinkamo sektoriaus ekologinių organizacijų¹⁹, per kurias įgyvendinamas pramonės perėjimas prie žiedinės ekonomikos. Ekologinės organizacijos veikia apskritojo stalo principu, t.y. vienija visas sektoriaus suinteresuotąsias šalis ir padeda užtikrinti DGA įgyvendinimą.

Taisymo kainos kompensacija gali būti taikoma **tik taisymui, atliktam sertifikuotose taisymo įmonėse**. EEJ taisytojus sertifikuoja etiketė „QualiRépair“, sukurta siekiant užtikrinti kokybišką taisymą²⁰. Sertifikatui gauti taisymo dirbtuvės turi praeiti septynių žingsnių sertifikavimo procesą, kuris vidutiniškai trunka 2 mėnesius ir kainuoja apie 200 eurų. Sertifikatas galioja 3 metus nuo pirminio audito, o po 18 mėnesių atliekamas tolesnis patikrinimas²¹. Panašus ir tekstilės bei avalynės taisytojų sertifikavimo procesas, kurie žymimi „Bonus reparation“ ženklų²².

Taisymo kainos **kompensacija vartotojams suteikia nuolaidą taisymo paslaugoms**, kuri taikoma atsiskaitant už paslaugas (t.y. **vartotojas moka jau sumažintą kainą**), jei taisymą atlieka sertifikuota įmonė. Kompensacija yra grąžinama taisytojui, kai jis pateikia taisymo sąskaitas ir kitus reikalingus suteiktų paslaugų įrodymus taisymo fondui (Paveikslas 8).

Paveikslas 7. Prancūzijos sertifikuotų EEJ taisymo įmonių ženklas „QualiRépair“

¹⁷ Kiekvienas sektorius, kuriam taikoma DGA, moka dalį ekologinio mokesčio savo sektoriuje veikiančiam taisymo fondui. Šiuo metu Prancūzijoje veikia trys taisymo fondai: du EEJ sektoriuje, bei vienas tekstilės ir avalynės sektoriuje. Jie yra valdomi atitinkamame sektoriuje veikiančių ekologinių organizacijų.

¹⁸ Ekologinius mokesčius Prancūzijoje moka prekių ženklai, kuriems pagal principą „teršėjas moka“ taikoma DGA. Pagal 2020 m. vasario 10 d. kovos su atliekomis ir perėjimo prie žiedinės ekonomikos įstatymą, DGA principas galioja tokioms plačiai vartojamų prekių kategorijoms, kaip elektros ir elektroninė įranga, baldai, tekstilės gaminiai, baterijos ir akumuliatoriai. Iki 2025-ųjų planuojama DGA taikymą išplėsti dar 11 sektorių, tarp kurių sporto ir laisvalaikio prekės bei sodo reikmenys, kurių taisymas planuojamas kompensuoti nuo 2024-ųjų m. pabaigos. [Daugiau informacijos ieškoti čia.](#)

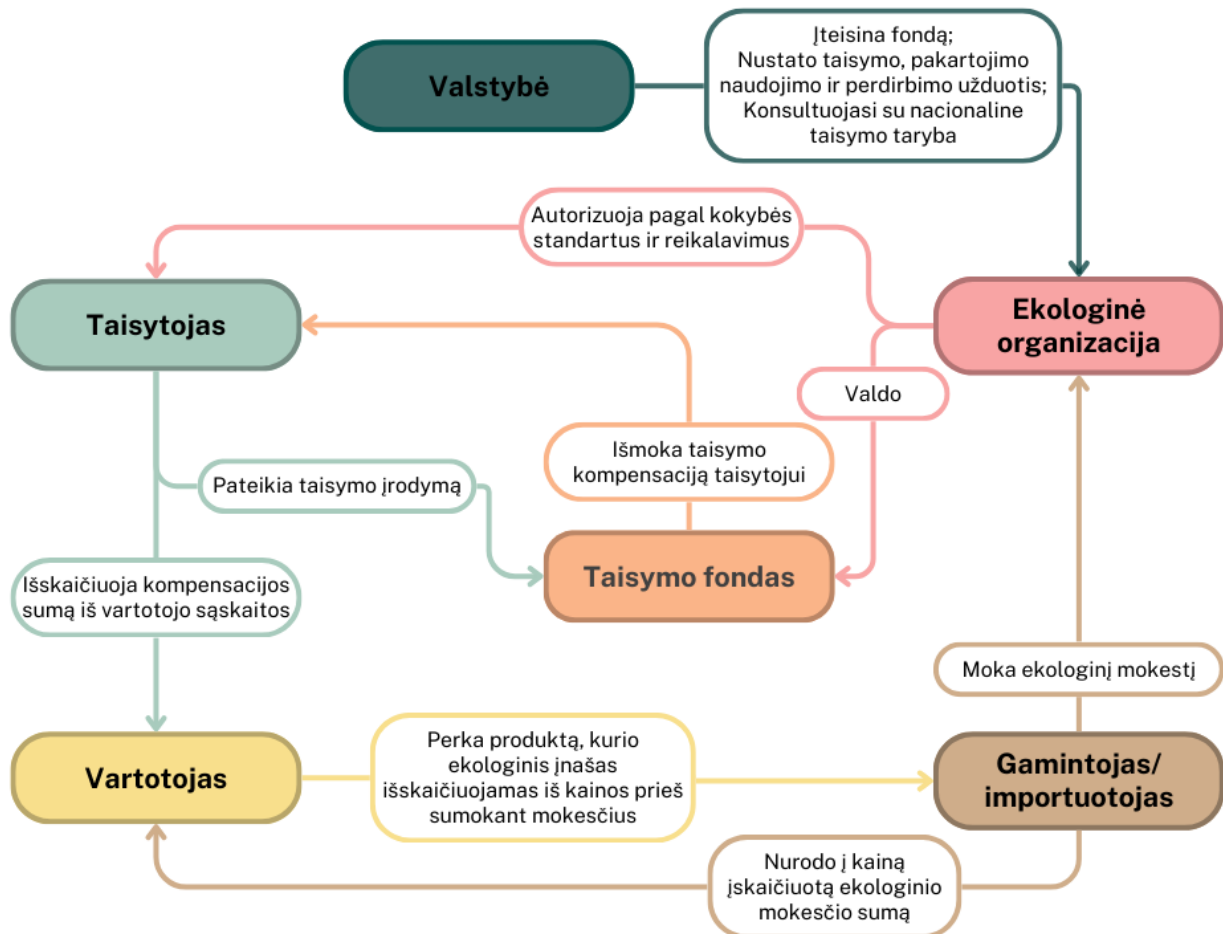
¹⁹ Pavyzdžiui yra du EEJ taisymo fondai, kurie valdomi „[Ecosystem](#)“ ir „[Ecologic](#)“ ekologinių organizacijų, o tekstilės ir avalynės taisymo fondą valdo „[Refashion](#)“.

²⁰ Vertinamos tokios taisytojų charakteristikos ir išteklių, kaip: vartotojų švietimas ir informavimas, taisytojo kompetencija ir patirtis, kvalifikacijos tobulinimas, įmonės valdymas ir organizacinės nuostatos, atliekų tvarkymas ir pan.

²¹ [Daugiau informacijos apie QualiRepair taisytojų sertifikavimo ženklą.](#)

²² [Daugiau informacijos apie tekstilės ir avalynės taisytojų sertifikavimą.](#)

Tikslus taisymo **kompensacijos dydis** nurodomas kiekvienai prekių grupei ir svyruoja **nuo 15 iki 60 eurų** (priklausomai nuo prekės kategorijos ar taisymo pobūdžio) ir skaičiuojama, kad **turėtų padengti apie 20 proc. taisymo kainos**.

Paveikslas 8. Prancūzijos taisymo kompensacijos modelis. Parengta autorių.

Kompensacijos dydis taisymui buvo apskaičiuotas pagal tyrimą Prancūzijoje, kuris teigia, jog **vartotojas nebus linkęs taisyti, jei taisymo kaina bus didesnė nei 30-40 proc. naujo gaminio kainos**²³. Iš pradžių dalis kompensuojamų sumų buvo perpus mažesnės, tačiau pastebėjus, kad susidomėjimas taisymo kainos kompensacija mažesnis nei tikėtasi – sumos padidintos siekiant sumotyvuoti vartotojus. Nuo 2024 m. taip pat praplėstas ir kompensuojamų taisymo darbų spektras (pvz., dabar keičiami ir suskilę išmaniųjų telefonų ekranai). Šiuo metu Prancūzijos taisymo kainos kompensacija taikoma taisant 55 elektronikos gaminius. Iki 2025 m. planuojama įtraukti dar daugiau produktų tipų. Taisymo kompensacija vartotojai gali pasinaudoti tik tuo atveju, jei norimas taisymas kainuoja ne mažiau kaip 12 eur.

²³ Benoît Tinetti, Anton Berwald, Victoire Senlis, Anne-Claire Imperiale (Deloitte Développement Durable); GIFAM; ADEME. 2018. [Etat des lieux de l'activité de réparation des appareils électroménagers dans sa relation au produit et à la filière – Rapport final Phase 1.](#)

3.2. Kaip Prancūzijoje nustatomas DGA mokestis iš kurio finansuojamas taisymas?

Teisinį pagrindą DGA mokesčiui numato 2020 m. Žiedinės ekonomikos kovos su atliekomis įstatymas²⁴. Pagal jį, gamintojai privalo apmokėti aplinkosaugos išlaidas, kylančias viso gaminio naudojimo ciklo metu, nuo jo sukūrimo iki atliekų sutvarkymo. **DGA Prancūzijoje apima ne tik perdirbimo finansavimą, bet ir gaminių taisymo, paruošimo naudoti pakartotinai išlaidas.** Vykdydami įstatymo nurodytą atliekų prevencijos tikslą, gamintojai ir importuotojai dalyvauja finansuojant sertifikuotų taisytojų atliekamų vartotojams priklausančių gaminių taisymą. Šiuo tikslu kiekvienas gamintojas ar importuotojas turi dalį DGA mokesčių sumokėti į fondą, skirtą taisymo finansavimui.

Prancūzija yra viena iš nedaugelio šalių, kuriose DGA mokesčiai jau yra diferencijuojami taikant ekomoduliaciją²⁵. Suma, kurią gamintojas privalo sumokėti atitinkamai ekologiškai organizacijai, priklauso ne tik nuo į rinką pateiktų gaminių kiekio, bet ir nuo iš anksto nustatytų kriterijų²⁶, kurių neatitinkant mokestis gali išaugti (pvz., jei neužtikrinamas atsarginių dalių prieinamumas, programinės įrangos atnaujinimų trūkumas ir pan.) arba atvirkščiai, atitinkant ekologinius kriterijus mokestis sumažinamas (pvz., geras gaminio pataisomumas, gaminio dizaine integruotos antrinės žaliavos ar pan.). Kadangi Prancūzijoje įvestas taisymo indeksas, įmonės, gaminančios lengviau pataisomus prietaisus, gali mokėti mažesnius mokesčius į taisymo fondą. Šį indeksą iki 2024 m. turi pakeisti ilgaamžiškumo indeksas, į kurį papildomai bus įtraukta daugiau kriterijų, kaip gaminio tvirtumas ir patikimumas.

3.2.1. Didesnė gamintojų atsakomybė – tvariausias būdas finansuoti taisymo kainos kompensaciją

Taisymo kainos kompensacijos finansavimas yra viena iš problemų, stabdančių daugiau šalių įvesti tokią kompensacinę priemonę atliekų prevencijai. Kadangi taisymo skatinimas nėra laikoma prioritetine valstybės politikos kryptimi, neužtenka motyvacijos tam naudoti valstybės biudžeto lėšas. Tačiau taisymas ir atnaujinimas yra pagrindinės atliekų prevencijos strategijos, todėl turėtų būti laikomos prioritetinėmis valstybės taršos prevencijos, atliekų politikos ir žiedinės ekonomikos veiklomis ir būti skatinamos. DGA schema daugelio suinteresuotųjų šalių pritarimu yra laikoma tvariausiu ir teisingiausiu būdu finansuoti taisymo kainos kompensaciją vartotojams^{27 28}. Išnaudojant tinkamai reformuotą DGA schemą taisymo kainos kompensacijai finansuoti:

- užtikrinamas finansinis priemonės tęstinumas;
- gamintojai įsitraukia į atliekų prevenciją;
- vartotojai motyvuojami taisyti daiktus, o ne pirkti naujus;
- vartotojai skatinami rinktis tvaresnius ir lengviau pataisomus gaminius;
- moralinė atsakomybė dėl gaminio taisymo pasidalinama tarp vartotojo ir gamintojo.

²⁴ [Prancūzijos teisės aktų paieškos sistema](#), teisės akto numeris: L. 541-10-4.

²⁵ Micheaux, H., & Aggeri, F., 2021. [Eco-modulation as a driver for eco-design: A dynamic view of the French collective EPR scheme](#). *Journal of Cleaner Production*, 289, 125714.

²⁶ Ecosystem, [La modulation de l'éco-participation pour encourager l'éco-conception des équipements électriques et électroniques](#).

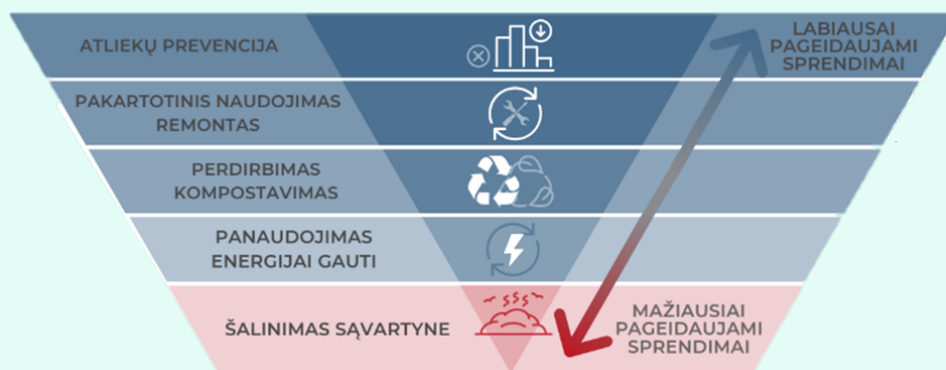
²⁷ MEP Anna Cavazzini, [Financial incentives for repair: from national success stories to a European framework](#).

²⁸ The Restart Project, 2023. [What we're calling for in the Repair and Reuse Declaration](#).

Didesnės gamintojo atsakomybės schema Lietuvoje nepriseda prie atliekų susidarymo prevencijos

Nors DGA mokesčiai iki šiol prisidėjo prie geresnio atliekų tvarkymo, jie iš esmės netapo veiksmingi atliekų prevencijos srityje, nes nesugebėjo paveikti gamintojų projektavimo sprendimų ar prisidėti prie gaminių vartojimo laiko prailginimo. Viena iš to priežasčių Lietuvoje yra tai, kad nėra sistemingai laikomasi atliekų tvarkymo prioritetų hierarchijos (Paveikslas 9), pagal kurią visi atliekų darytojai pirmiausia turėtų užsiimti atliekų susidarymo prevencija (t.y. priemonės, padedančios prailginti gaminio naudojimo trukmę, gaminio projektavimas taip, kad jis būtų lengvai pataisomas ir pan.).

Gaminiams tapus atliekomis, jie pirmiausia turėtų būti tvarkomi stengiantis paruošti gaminius naudoti pakartotinai. Tik kaip paskutinis, mažiausiai žiedinėje ekonomikoje pageidaujamas atliekų tvarkymo būdas yra jų perdirbimas. Šiuo metu nei vyriausybės formuojamos gamintojams ir importuotojams taikomos DGA atliekų tvarkymo užduotys, nei DGA mokesčių sistema neskatina gamintojų laikytis atliekų tvarkymo hierarchijos ir prisidėti prie atliekų prevencijos. Todėl taisymas ir atnaujinimas, kaip pagrindinės atliekų prevencijos strategijos, kol kas nėra sistemingai stiprinamos išnaudojant finansines DGA sistemas.

Paveikslas 9. ES atliekų prevencijos hierarchijos prioritetai

Lentelė 4. Didesnės gamintojo atsakomybės schema Lietuvoje nepriseda prie atliekų susidarymo prevencijos

3.2.2. Kaip galėtų atrodyti transformuotas DGA mokestis pagal Prancūzijos pavyzdį?

Kad būtų išnaudojamas DGA potencialas paremti perėjimą prie žiedinės ekonomikos ir nebūti tik atliekų tvarkymo įrankiu, reikia daugiau dėmesio skirti atliekų prevencijos strategijoms. **Esminiai pokyčiai, kurie turėtų būti integruoti į DGA schemas, siekiant jas išnaudoti atliekų prevencijai:**

- DGA lėšos turi būti naudojamos ne tik gaminių atliekų tvarkymui, bet ir atliekų prevencijai (pvz., taisymui skatinti);
- mokesčiai turi didėti, kad būtų galima valdyti ir padengti visas aplinkosaugos išlaidas, o ne tik atliekų tvarkymą ir vartotojų švietimą;
- tikslus mokestis už gaminį turėtų būti pagrįstas ekomoduliuavimu (diferencijavimas pagal ekologines gaminio savybes), kuriuo skatinami žiediški modeliai, pavyzdžiui, atsižvelgiant į gaminio dizainą arba atitinkamą verslo modelį DGA mokesčiui taikomos nuolaidos ar nuobaudos;
- DGA fondus valdančios organizacijos turėtų būti pertvarkomos taip, kad jas prižiūrėtų ne tik gamintojai ir importuotojai, bet visų suinteresuotųjų šalių subjektai (įskaitant vartotojų apsaugos ir aplinkosaugos organizacijas), arba šių organizacijų veiklos kryptys turėtų būti ryžtingiau formuojamos ir reguliuojamos valstybės (pvz., per ambicingas atliekų tvarkymo, taisymo užduotis).

Šie keturi punktai bus išsamiau aprašomi toliau.

Mokesčių naudojimas

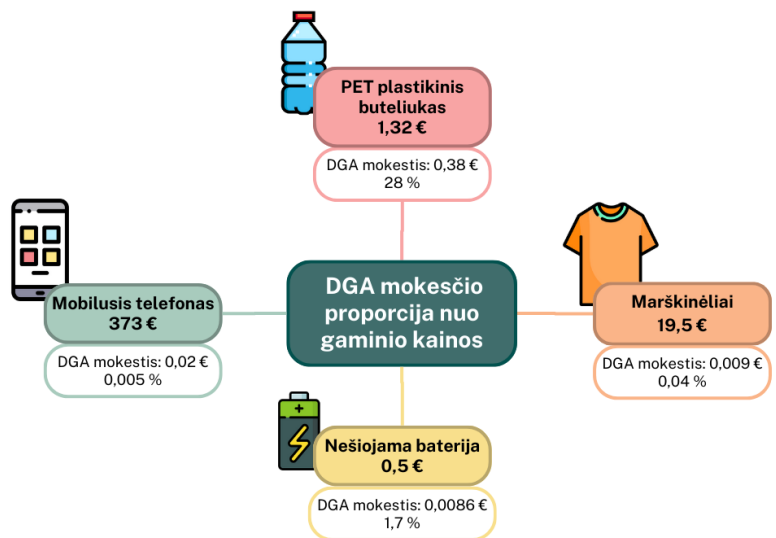
Siekiant veiksmingai nukreipti DGA mokesčius žiedinių strategijų, tokių kaip taisymas, atnaujinimas ar perdirbimas, kryptimi, teisės aktuose turėtų būti aiškiai nurodyta, kaip jie turi būti naudojami. Kad skirstant mokesčius nebūtų pamirštama atliekų prevencija, politikos formuotojai turėtų nustatyti minimalias fondo dalis, kurios turi būti naudojamos atliekų prevencijai remti (pvz., X proc. mokesčių turi būti naudojama taisymo skatinimui, X proc., atliekų surinkimo infrastruktūrai plėtoti ir pan.).

DGA lėšos jau yra naudojamos atliekų tvarkymui, o ypač jų perdirbimo organizavimui. Siekiant plėsti DGA schemas veikimo ribas atliekų prevencijai remti, jos papildomai galėtų būti naudojamos:

- **Remti taisyimą ir pakartotinį naudojimą.** Tai galima įgyvendinti finansuojant taisyimo kainos kompensaciją, remiant socialinius verslus, veikiančius taisyimo ar pakartotinio naudojimo srityje, finansuojant taisyimo įgūdžių kvalifikacijos programas arba remiant taisyimo prieinamumą gerinančius projektus (pvz., atsarginių dalių resursų centrų kūrimas, taisyimo kavinių projektai ir pan.). Siekiant užtikrinti socialiai teisingą transformaciją taip pat labai svarbu, kad taisyimo ir pakartotinio naudojimo galimybės būtų remiamos iš DGA lėšų. Kadangi dėl didėjančių DGA mokesčių didėtų ir gaminių kainos, reikia užtikrinti, kad šiuos gaminius būtų galima naudoti ilgiau ir, kad taisyimas ir pakartotinis naudojimas taptų lengviau prieinami. Taip finansinė pereinamojo laikotarpio našta nebūtų užkraunama tik vartotojams.
- **Paruošimo naudoti pakartotinai infrastruktūros plėtrai.** DGA lėšos turėtų būti panaudotos atliekų surinkimo, pervežimo ir rūšiavimo sistemoms tobulinti, kad būtų pagerintos galimybės paruošti atliekas pakartotiniam naudojimui, ar bent jau išsaugoti naudojimui tinkamas atsargines dalis. Turėtų būti užtikrinta, kad socialiniai verslai ir smulkieji taisyimo bei pakartotinio naudojimo subjektai turėtų galimybę naudotis atliekų srautais, kad kuo daugiau jų būtų sutaisyta, panaudota atsarginėms dalims ar paruošta pakartotiniam naudojimui^{29 30}. Šiuo metu Lietuvoje galiojantys aukšti reikalavimai užkerta kelią smulkiesiems subjektams dirbti su nesunkiai pakartotiniam naudojimui galimais paruošti gaminiiais ir dar tinkamais komponentais iš savivaldybių atliekų surinkimo sistemų.
- **Vartotojų švietimui apie atliekų prevenciją.** Tikintis, kad vartotojai veiks pagal atliekų prevencijos principus, jie turi žinoti savo teises taisyimo srityje ir esamas galimybes taisyti, atnaujinti ir perdirbti senus prietaisus. Vartotojų švietimas šiais klausimais turėtų būti finansuojamas iš DGA lėšų.
- **Mokslinių tyrimų atliekų prevencijos temomis finansavimui,** pavyzdžiui, tvaraus ekologinio gaminių projektavimo, taisyimo, gaminių naudojimo trukmės srityse ir pan.

Mokesčių dydžio reikšmė

Siekiant panaudoti DGA mokestį formuojant tvaresnį vartotojų ir gamintojų elgesį, mokesčiai turi būti reikšmingi. Ekologinė organizacija „Ecologic“ nustatė, kad 2018 m. DGA mokestis už išmanųjį telefoną Prancūzijoje sudarė tik apie 0,005 proc. visos gaminio kainos³¹ (Paveikslas 10). Mažas mokesčio dydis neleidžia pasireikšti jokiam nukreipiamajam mokesčio poveikiui. Tokio dydžio mokestis nepadengia ir realių atliekomis tapusio gaminio tvarkymo išlaidų, jei būtų laikomasi atliekų tvarkymo

Paveikslas 10. Skirtingų gaminių kainos santykio su DGA mokesčiu Prancūzijoje palyginimas, šaltinis: Ecologic

²⁹ Dalhammar, C., Wihlborg, E., Milios, L., Richter, J. L., Svensson-Höglund, S., Russell, J., & Thidell, Å., 2021. [Enabling reuse in extended producer responsibility schemes for white goods: legal and organisational conditions for connecting resource flows and actors](#). Circular Economy and Sustainability, 1(2), 671-695.

³⁰ Rreuse, 2020. [Extended Producer Responsibility and the role of social economy re-use operators: Implementing a socially inclusive waste hierarchy](#).

³¹ Sachdeva, A., Araujo, A., & Hirschnitz-Garbers, M., 2021. [Extended Producer Responsibility and Ecomodulation of Fees. Opportunity: Ecomodulation of Fees as a Way Forward for Waste Prevention](#).

hierarchijos prioritetų. Norint apskaičiuoti DGA mokesčio dydį, valstybėms siūloma apskaičiuoti faktines atliekų prevencijos ir tvarkymo išlaidas, kurių reikia jų šalyje, ir tada apskaičiuoti vidutinį įkainį, kuris reikalingas vienam į rinką pateiktam gaminiui ar svorio mato vienetui sutvarkyti. Taigi pirmiausia valstybė turėtų nustatyti, kiek kiekvienai institucijai, fondui ar projektui, kuris bus finansuojamas ar dalinai finansuojamas iš DGA fondo, reikia lėšų, o tada apskaičiuoti reikalingą DGA mokesčio sumą.

Siekiant, kad DGA mokesčių sistema būtų veiksminga, baudos už atitinkamo DGA mokesčio nesumokėjimą turi būti gerokai didesnės nei įmonės išlaidos, susijusios su nustatytų reikalavimų laikymusi³².

Mokesčių ekomoduliacija

DGA mokesčiai turėtų padengti faktines aplinkosaugos sąnaudas, todėl įmonės, kurios taiko pažangią žiedinę gaminių konstrukciją, arba parduodamos atnaujintus gaminius, šias sąnaudas sumažina, turėtų mokėti mažesnę taršos mokestį. Tikslus kiekvieno gaminio taršos mokesčio apskaičiavimas yra nerealaus, todėl mokesčiams nustatyti turėtų būti taikomos ekomoduliacijos (kainos diferencijavimas pagal atitikimą ekologiniams standartams, pavyzdžiui jų pataisomumą), pagal kurias mokesčio dydis tiesiogiai priklausytų nuo galimybės sutvarkyti gaminių atliekas laikantis atliekų hierarchijos. Tokia ekomoduliacija skatintų gamintojus taikyti žiedinės ekonomikos principus ir darytų įtaką vartotojų pasirinkimui³³ įsigyjant prekes.

Mokesčių valdymas

DGA mokesčiai Lietuvoje valdomi individualiai (gamintojas pats organizuoja veiklas, kurios priklauso pagal DGA) arba kolektyviai, per gamintojų importuotojų organizacijas. Gamintojai individualiai ar kolektyviai sudaro sutartis su atliekų tvarkytojais, vežėjais, regioniniais atliekų tvarkymo centrais ir kitais už jų gaminių atliekų tvarkymą susijusiais subjektais. Siekiant DGA mokesčio dalį panaudoti daiktų taisymo kompensavimui vartotojams, atitinkama mokesčio dalis galėtų būti renkama į centrinį fondą, kuris administruotų taisymo kompensavimo sistemą.

Transformuojant DGA mokesčio sistemą svarbu įtraukti daugiau suinteresuotųjų šalių į gamintojų ir importuotojų organizacijų valdymą. Šiandien daugiausia gamintojai gali nuspręsti, kaip paskirstyti lėšas. Toks organizacijų valdymas neužtikrina viešojo intereso atstovavimo. Suinteresuotų šalių įtraukimas į DGA mokesčių valdymo planavimą per ekologines organizacijas labai pasiteisino Prancūzijos praktikoje.

Viešasis interesas gali būti atstovaujamas ir per vyriausybės formuluojamas užduotis, kurios šiuo metu neskatina laikytis atliekų tvarkymo prioritetų hierarchijos. Būtina įtraukti paruošimo naudoti pakartotinai ir taisymo užduotis, norint paskatinti gamintojų ir importuotojų organizacijas finansuoti atliekų prevencijos veiklas.

3.3. Prancūzijos taisymo kainos kompensacijos rezultatai

Nuo taisymo kainos kompensacijos įvedimo 2022 m. gruodį iki 2023 m. liepos, per pusmetį buvo sutaisyti 52 000 prietaisų. Visa pinigų suma skirta taisymo kainos kompensacijai 2023-iesiems metams buvo 63 mln. eurų, tačiau įpusėjus metams (2023 liepos mėn.) buvo išleista tik 1.2 mln. eurų (ženkliai mažiau nei planuota). Todėl buvo ieškoma būdų, kaip būtų galima paskatinti vartotojus ir taisytojus naudotis taisymo kainos kompensacijos programa. Buvo siekiama, kad 2023-iaisiais licencijuotų taisytojų skaičius išaugtų nuo 1500 iki 4000, norint užtikrinti, kad visi vartotojai galėtų lengvai pasiekti programoje dalyvaujančius taisytojus. 2023-ųjų metų pabaigoje „QualiRépair“ ženklą buvo įgiję virš 4700 taisytojų. Tačiau net 8 iš 10 taisytojų Prancūzijoje teigia neketinantys pasinaudoti taisymo kainos kompensacijos sistema. Taisytojai nėra patenkinti sertifikavimo sistema dėl jos kainos, proceso trukmės ir sudėtingumo, bei laiko, kurio jų manymu reikės, kad sertifikavimas atsipirktų.

³² Löw, C., 2023. [Modell Deutschland: Circular Economy-Politik Blueprint](#). p. 63

³³ Hogg, D., Sherrington, C., Papineschi, J., Hilton, M., Massie, A., & Jones, P., (2020). [Study to Support Preparation of the Commission's Guidance for Extended Producer Responsibility Schemes](#). *Eunomia. Report for DG Environment of the European Commission*, p. 79.

3.4. Prancūzijos taisymo kainos kompensacijos modelio privalumai ir trūkumai

- Taisymo kainos kompensacijos finansavimas DGA lėšomis yra laikomas tvariausiu modeliu tiek finansiniu, tiek aplinkosauginiu ir etiniu požiūriais.
- DGA sistemos reformavimas užtruktų daug ilgiau nei kitų modelių taikymas, dėl poreikio keisti įstatymus, transformuoti mokesčio formulę ir pan.
- Taisytojų sertifikavimas leidžia užtikrinti skaidrumą ir taisymo kokybę, tačiau galima sulaukti pasipriešinimo iš taisytojų bendruomenės.
- Prancūzijos taisymo kainos kompensacija būtų vartotojui draugiškiausia ir visuomenei prieinamausia alternatyva, kadangi visa administracinė našta kliūva taisytojams ir taisymo fondams, vartotojui nereikia atlikti jokių papildomų veiksmų, kad pasinaudotų kompensacija.
- Paliekant kompensacijos susigrąžinimą taisytojų atsakomybėje, galima sulaukti sukčiavimo atvejų, kaip rodo Austrijos taisymo kainos kompensacijos išmoktos pamokos.
- Pilno ar dalinio prancūziškojo modelio taikymas Lietuvoje galėtų paskatinti DGA sistemos tobulinimą, bei teigiamus pokyčius atliekų prevencijos bei paruošimo naudoti pakartotinai srityse.

4. Išmoktos pamokos

Šiame skyriuje pateikiamos **išmoktos pamokos iš ES šalių, taikančių taisymo kainos kompensaciją.**

Taisytojas:

- Svarbu, kad taisymo įmonėms taisymo kompensacijos trukmė būtų nuspėjama. Prognozavimo galimybė taisymo įmonėms labai svarbi, nes dėl taisymo kainos kompensacijos padaugėjus užsakymų, gali tekti pasamdyti papildomų darbuotojų. Trumpalaikis finansavimo programos sustabdymas ir neplanuotas užsakymų sumažėjimas gali sukelti didelių sunkumų, kaip rodo Vienos taisymo dirbtuvių RUSZ pavyzdys. Šioms, sustabdžius finansavimo programą trims mėnesiams, teko skelbti bankrotą.
- Taisytojai gali nebūti suinteresuoti autorizavimu, jei autorizacijos procedūra bus komplikauta ir pridės biurokratinės naštos. Atlikus išsamų Prancūzijos taisymo kompensacijos pirmojo etapo vertinimą, padaryta išvada, kad pastangos ir išlaidos, kurias įmonės patiria, norėdamos atitikti finansavimo programos reikalavimus, atgraso daugelį, ypač mažesnių, įmonių

Vartotojas:

- Kai vartotojai turi galimybę taisyti už prieinamą kainą, jie kur kas dažniau renkasi taisymą.
- Kompensuojant tik nedidelę taisymo kaštų dalį, vartotojai yra mažiau motyvuoti pasinaudoti taisymo kainos kompensacija. Prancūzija nuo 2024 m. padidino kai kurių prietaisų kompensuojamą dalį. Taip pat, siekiant, kad administracinės pastangos būtų pagrįstai proporcingos finansavimo sumai, finansavimo suma turi būti pakankamai didelė. Pavyzdžiui, Tiuringijoje kompensacija suteikiama, kai taisymo kaina yra ne mažesnė nei 50 eurų, o nustatyta, kad vidutinė finansavimo suma yra 75 eurų už taisymą.

Komunikacija:

- Užsiimti sistemos viešiniu tiek visuomenei, tiek taisytojams. Prancūzijos patirtis rodo, kad dėl nepakankamo informuotumo, daug gyventojų nežino apie taisymo kainos kompensavimą. Todėl išnaudojama tik maža taisymo fondo dalis.
- Svarbu, kad informacinės kampanijos būtų kūrybingos ir įdomios. Austrijos pavyzdys rodo, kad tokia komunikacija pakelia informuotumą į visai kitą lygmenį - tema pateikiama patraukliai, keičiant sudėtingą kompensacijų susigrąžinimo suvokimą.

Priemonės formavimas:

- Pradėti galima nuo pilotinio projekto vietos ar regioniniu lygmeniu, o vėliau plėstis (Austrijos, Vokietijos pavyzdžiai).

- Pradedant projektą remtis turima patirtimi, užtikrinti grįžtamojo ryšio gavimą iš suinteresuotų šalių, pvz., paskolų teikėjais, mažomis interesų grupėmis, atitinkamomis ministerijų tarnybomis.
- Kuo mažesnė administracinė našta, tuo patrauklesnė sistema. Svarbu kiek įmanoma sistemą suskaitmeninti.
- Sistema turi būti paprasta ir praktiška, tačiau apsaugota nuo sukčiavimo. Austrijos pavyzdys rodo, kad kompensaciją išmokant taisyms verslams pasitaikė sukčiavimo atvejų.

Ilguoju laikotarpiu:

- Taisyms skatinimas negali kompensuoti gaminių projektavimo problemų arba antiremontu praktikų. Svarbu imtis veiksmų ir tvaraus gaminių projektavimo srityje.
- Didesnė gamintojo atsakomybė gali būti ilgalaikio finansavimo šaltinis.
- Duomenų rinkimas ir analizė gali padėti optimizuoti programos veiksmingumą ir sėkmę bei apskaičiuoti sutaupytus resursus. Be to, duomenys apie sutaisytus gaminius gali būti naudingi įgyvendinant ir vertinant tolesnes taisyms skatinimo priemones. Tiuringijoje ir Prancūzijoje atliktos studijos yra reikšmingos tolimesniam taisyms kainos kompensacijos veiksmingumo užtikrinimui.

5. Rekomendacijos taisyms kainos kompensacijos įvedimui ir taikymui Lietuvoje

Paveikslas 11. Rekomendacijos taisyms kainos kompensacijai Lietuvoje.

1. **Užtikrinti tarpinstitucinį susitarimą** tarp Teisingumo ministerijos, Aplinkos ministerijos, Ekonomikos ir inovacijų ministerijos dėl taisyms kainos kompensacijos poreikio, formato bei finansavimo.
2. **Užtikrinti finansavimą ir suformuoti taisyms kainos kompensacijos modelį.** Į priemonės formavimą įtraukti suinteresuotąsias šalis (įskaitant taisyms įmones ir nevyriausybinės organizacijas), siekiant užtikrinti priemonės skaidrumą ir veiksmingumą.
 - Galimi finansavimo šaltiniai:
 - **Transformuotas DGA mokestis** (žr. rekomendaciją nr. 8)
 - **ES fondų lėšos:** pvz., Next Generation EU Fund, Modernisation Fund.
 - **Valstybės biudžeto lėšos.** Reikėtų suformuoti ir patvirtinti naują priemonę, kurią būtų galima finansuoti iš valstybės biudžeto asignavimų. Finansavimas galimas per: pramonės perėjimo prie žiedinės ekonomikos priemonės (EIMIN); perėjimo prie žiedinės ekonomikos iki 2035 m. plano priemonės (AM), Valstybinio atliekų prevencijos ir tvarkymo plano 2021-2027 m. priemonės (AM), klimato kaitos veiksmų plano priemonės (AM) ar formuojant priemonę perkeliant teisės taisyti direktyvą į nacionalinę teisę (TM).
 - **Pasiūlymai kompensacijos modelio formatui:**

- Siūloma, kad **taisymo kompensacijos gavėjas būtų vartotojas** (siekiant išvengti sukčiavimo). Kompensacijai gauti jis internetinėje formoje turėtų pateikti taisymo įrodymą (sąskaita faktūra, mokėjimo įrodymas, atliktų taisymo darbų nurodymas) bei banko sąskaitos numerį.
 - Rekomenduojama **pradėti nuo taisymo kainos kompensacijos EEJ, tekstilės ir avalynės gaminiams bei baldams** (su galimybe pridėti ir dviračių taisymą³⁴).
 - Siūloma **kompensuoti pusę taisymo darbų kainos, daugiausiai 100 eurų per metus** gyventojui. Esant galimybei projektą plėtoti, vartotojui skiriamą taisymo kompensaciją būtų galima didinti.
 - Taisymo kainos kompensaciją vartotojas galėtų gauti atlikęs taisymą pas bet kurį legaliai dirbantį taisytoją.
3. **Įsteigti taisymo fondą ir užtikrinti jo administravimą.** Taisymo fondo lėšomis turėtų būti finansuojama:
- taisymo kompensacijos;
 - projekto informacijos sklaida;
 - fondo administravimo išlaidos;
 - įrankis kompensacijų paraiškoms administruoti (pvz., internetinio įskiepio kompensacijos prašymui pateikti kūrimas, naujos internetinės svetainės kūrimas ar pan.);
4. **Taisymo kainos kompensacijos taikymą pradėti nuo pilotinio projekto,** kurį būtų galima įgyvendinti regioniniu ar vietiniu lygmeniu. Vėliau, esant galimybei toliau plėtoti projektą nacionaliniu lygmeniu.
5. Lygiagrečiai su taisymo kainos kompensacijos vystymu **transformuoti didesnę gamintojų atsakomybę taip, kad ji apimtų ne tik gaminių atliekų tvarkymą, bet ir atliekų prevenciją** (įskaitant, bet neapsiribojant taisymo skatinimu). Ilguoju laikotarpiu tai yra tvariausias būdas finansuoti taisymo kainą vartotojams.
- Didinti DGA mokesčių tiek, kad jis realiai galėtų padengti ir atliekų prevencijos išlaidas.
 - Į mokesčio struktūrą įtraukti atliekų prevencijai skiriamą dedamąją (pageidautina, su konkrečia procentine išraiška taisymo finansavimui ir skatinimui).
 - Didinti DGA nesilaikymo nuobaudų dydį tiek, kad jos viršytų įmonės išlaidų kiekį reikalavimų laikymuisi.
 - Plėsti DGA taikymo sritį įtraukiant tekstilės ir avalynės bei baldų sektorius, numatant palaipsniui įtraukti ir kitas taršiausias atliekomis plačiai vartojamų prekių kategorijas.
 - DGA mokesčiui nustatyti taikyti eko-moduliacijas, kurių dydis motyvuotų gamintojus ir vartotojus rinktis tvaresnes praktikas.
 - Pertvarkyti DGA lėšų valdymą taip, kad į sprendimų priėmimą būtų įtraukiama daugiau suinteresuotųjų šalių.
 - Suformuoti atskiras taisymo ir atliekų paruošimo naudoti pakartotinai užduotis gamintojams ir importuotojams.

³⁴ Galima svarstyti galimybę priemonės taikymo sritį plėsti, naudojant ją ir dviračių taisymo kompensavimui.

Lietuvos perėjimo prie žiedinės ekonomikos veiksnių plane iki 2035 m. yra numatyta priemonė „sukurti finansines paskatas skirtas kompensuoti dviračių taisymo paslaugas“ (2024-2026 m., finansuojama iš valstybės biudžeto, finansinė projekcija – 100 tūkst. Eur.), už kurią atsakinga Susisiekimo ministerija.